

ARCHEOLOGICKÝ ÚSTAV ČESKOSLOVENSKÉ AKADEMIE VĚD
V BRNĚ

PŘEHLED VÝZKUMŮ

1987

BRNO 1990

dert verbunden. Eine weitere Feststellungsgrabung verlief auf der Fläche des Stadtplatzes vor dem Haus Nr. 20, wo die Sonde I/87 einen 5 m tiefen spätmittelalterlichen Graben durchschnitt, welcher zur Hälfte des 16. Jahrhunderts verschüttet war. Die Sonden II/87 und III/87 verfolgten die Situation im Zwinger hinter dem Haus Nr. 22, an der Stadtmauer. Nur in Sonde II/87 gelang es eine ausdruckslose Schicht mit Věteřover Funden und den Rest eines vermutlich jüngeren Körpergrabes ohne Inventar zu erfassen.

SYSTEMATICKÝ VÝZKUM DÓMSKÉHO NÁVRŠÍ V OLOMOUCI - 11. ETAPA /okr.

Olomouc/

Vít D o h n a l , Krajské vlastivědné muzeum Olomouc

Od poloviny června do konce srpna 1987 trvaly terénní práce, které provádělo archeologické oddělení olomouckého muzea na dómském návrší v rámci 11. etapy systematického výzkumu. Šlo o odkryv něco přes 60 m² velké plochy před jižním průčelím gotické kaple sv. Anny, severně od biskupského kostela. Úkolem bylo zjistit průběh opevnění, které jsme poprvé zachytili a pak sledovali v letech 1981 - 1982. Tehdy se ukázalo, že severozápadně od kostela se pod povrchem nacházela zbytky kamenné hradby, která chránila prostor při severním okraji návrší. Hradbu tvořila poměrně tenká zeď /tloušťka základového zdiva 140 cm/, zesílená flankovacími věžicemi, kladenými hustě vedle sebe. Půdorys věžic byl lichoběžníkový, s delší osou 7 m a kratší okolo 4 m dlouhou. V zemi se zachovalo základové zdivo, nahoře nepravidelně ubourané. Co se datování týká, dalo se usuzovat, že půjde o opevnění předgotického původu, protože východní věžice byla překryta zdívkou kaple sv. Anny, postavené ve druhé polovině 13. století /Dohnal 1983, 54-55; 1984, 56-57/.

Zkoumaná plocha se nacházela v prostoru, který původně zabírala jižní část zmíněné kaple. Kaple sv. Anny byla totiž původně o jedno klenební pole delší, ale koncem minulého století byla zkrácena, aby se vyřešila prostorová situace před dómem. Odkrývali jsme tedy jižní část půdorysu kaple a očekávali jsme, že se pod úrovní krypty, která se měla údajně i v této části půdorysu kaple nacházet, bude možno zjistit, zda věžicová hradba se přibližovala k západní frontě palácové budovy, příp. románského ambitu mezi kostelem a palácem, či zda se opevnění táhlo jiným směrem. Z dřívějších etap jsme věděli, že hradební zdivo je založeno téměř na podložní skále, a tudíž jej bude možno sledovat ještě i pod kryptou.

Nehluboko pod dlažbou se objevily zbytky proražených valených kleneb z cihlového zdiva a pak následovala stavební suť, kterou byly vyplněny zrušené krypty. Původní situaci je možno rekonstruovat v tom smyslu, že do půdorysu gotické kaple byly vestavěny dvě krypty, západní a východní s úzkou chodbičkou se schodištěm mezi oběma kryptovými komorami. Krypty respektovaly delší /severo jižní/ osu kaple. Přístup do nich byl zmíněnou chodbičkou se schodištěm, sestupujícím severním směrem. Do západní krypty vedlo od jihu malé větrací okénko, jak naznačoval šikmý parapet, zachovaný v jižním obvodovém zdivu. Podlaha v obou kryptách byla cihlová, stěny a klenuté stropy byly opatřeny hrubou nezdobenou omítkou. Krypty byly prázdné až na jednotlivé lidské kosti, které byly volně rozptýleny v zásypech nad cihlovými podlahami. Při výzkumu nebyly sice získány žádné datující nálezy, ale ze situace jednoznačně vyplynulo, že krypty byly do půdorysu vestavěny dodatečně, snad v baroku. Zkrácení kaple se uskutečnilo postavením nového jižního průčelí, jehož základová část samozřejmě přehradila v západovýchodním směru obě krypty. Kromě této kamenné zdi byla postavena asi v metrové vzdálenosti od ní zeď cihlová, která tvoří podzemní oporu pro schodiště, vedoucí do kaple. Kromě této západovýchodní cihlové zdi byla do východní krypty vestavěna ještě kratší cihlová zeď severojižního směru, která patrně plní statickou funkci vzhledem k opěrnému pilíři před západním průčelím kostela.

Po odstranění cihlového zdiva na západním a východním obvodu kryptového prostoru a po odstranění podlah v obou kryptách bylo teprve možno sledovat stav v době stavby kaple. Pod kryptami byla buďto neporušená vrstva podložního jemného písku /západní krypta/, anebo mělké prohlubně, vyplněné pravěkou kulturní vrstvou /východní krypta/. Nikde nebylo nejmenšího náznaku, že by do zkoumaného prostoru zasahovalo zdivo hledané raně středověké hradby. Na obnaženém jihozápadním nároží kaple bylo vidět, že západní obvodová zeď kaple stojí na starším zdivu, které je asi o 50 cm širší a zaobleně končí pod jihozápadním nárožím gotické budovy. Potvrdilo se, že věžice, jejíž západní bok jsme pozorovali při odkryvu v roce 1981, je překryta jihozápadním nárožím kaple, a že byla jen o zmíněných 50 cm širší než zdivo gotické. Z odkryvu dále vyplynulo, že věžicové opevnění nepokračovalo dál východním směrem, ale že jeho další průběh musíme předpokládat pod západní obvodovou zdí kaple. I když další průzkum

severním směrem není možný /interiér kaple/, nelze pochybovat o tom, že od odkryté věžice se dál k severu táhla už jenom přímá hradební zeď, na jejímž zbytku nyní stojí západní zeď kaple. Ze situace také vyplývá, že hradební zeď se napojovala na válcovou věž zhruba uprostřed její tloušťky, a že válcová věž je organickou součástí předgotického věžicového opevnění, chránícího prostor pozdějšího kapitulního děkanství oproti ostatní ploše hradního návrší. Opevnění nemělo dlouhého trvání, neboť už ve druhé polovině 13. století bylo zčásti překryto kaplí sv. Anny. Zrušená věžicová hradba postupně zanikla až na válcovou věž, jejíž horní část byla přeměněna na barokní kapli sv. Barbory. Opevnění chránilo, jak bylo řečeno, prostor při severním okraji hradního návrší, který se jeví jako vlastní zeměpanský okrsek, jež ovšem zatím pro zástavbu nebylo možno v dostatečné míře zkoumat. I tak dle už víme o nevelikém, zřejmě hradním kostele, jehož půdorys se podařilo zachytit pod stojící barokní budovou, ve vzdálenosti pouhých 3 m od válcové věže /Dohnal 1985, 57; 1987a, 49 ad./.

Průzkum plochy před kaplí sv. Anny přinesl další dva pozoruhodné poznatky, týkající se jednak kaple samotné, jednak kostela. Co se kaple týká, hovořili jsme o tom, že při stavbě západní obvodové zdi bylo důmyslně využito masivního základu, který v zemi zbyl po odbourání nadzemních částí věžicové hradby a nadzemní část kaplové západní zdi byla na něj prostě položena. Podobně úsporným způsobem se postupovalo i při budování východní obvodové zdi kaple, přiložené těsně ke zdi ambitu. I zde bylo upuštěno od vyzdívání základů, které byly nahrazeny klenebními pasy, položenými na pilířích. Druhý poznatek se zdá, že navazuje určitým způsobem na situaci, zjištěnou v letech 1984 - 1985, kdy jsme pod dlažbou jižní chodby gotického ambitu odkryli základy čtyř opěrných pilířů čtvercového půdorysu, které pravděpodobně souvisejí s opravou kostelní budovy po požáru kostela v roce 1204 /Dohnal 1987b, 48/. V roce 1987 jsme zjistili, že k západní lici románského ambitu je zvenku přiloženo kamenné zdivo, které pokračuje i před lici kostela, kde vytváří blok, vystupující do vzdálenosti přes 2,5 m před linií západního průčelí. Ze situace jednoznačně vyplynulo, že tento blok základového zdiva je starší než průčelí kaple sv. Anny. Toto zjištění nutí korigovat vžitou představu, že pilíře před západním průčelím svatováclavské katedrály jsou až novogotického původu. V případě severozápadního pilíře je zřejmé, že na stejném místě existovala jakási přístavba už před postavením kaple sv. Anny, z níž v zemi zůstal základový sokl, na němž nyní stojí novogotický opěrný pilíř.

L i t e r a t u r a :

- Dohnal, V. 1983: Systematický výzkum dómského návrší v Olomouci - 6. etapa, PV 1981, 54-56.
- 1984: Systematický výzkum dómského návrší v Olomouci - 7. etapa, PV 1982, 56-57.
  - 1985: Systematický výzkum dómského návrší v Olomouci - 8. etapa, PV 1983, 57.
  - 1987a: Systematický výzkum dómského návrší v Olomouci - 9. etapa, PV 1984, 49-51.
  - 1987b: Systematický výzkum dómského návrší v Olomouci - 10. etapa, PV 1985, 48-49.

Die systematische Erforschung der Domanhöhe in Olomouc - 11. Etappe / Bez. Olomouc /. Die elfte Etappe der systematischen Grabungen auf der Domanhöhe in Olomouc, vom Museum in Olomouc durchgeführt, hatte als Aufgabe den weiteren Verlauf der Steinbefestigung zu verfolgen, die zum erstenmale in den Jahren 1981 - 1982 auf dem freien Gelände nordwestlich des Domes erfasst worden war. Ungefähr an der Grenzscheide zwischen dem Garten des ehemaligen Domdechanats und der gepflasterten Fläche von der westlichen Stirnfront der bischöflichen Kirche gelang es zwei im Grundriss trapezförmige Flankiertürmchen abzudecken /Achsen 7 und 4 m/, welche an eine verhältnismässig dünne Wallmauer angeschlossen waren /Stärke des Fundamentgemäuers 140 cm/. Das dritte, am östlichsten gelegene Türmchen, wurde nur teilweise abgedeckt, weil es von der südwestlichen Ecke der Kapelle der Hl. Anna überdeckt war, die in der zweiten Hälfte des 13. Jahrhunderts erbaut wurde. Die gotische Kapelle steht nordwestlich der Kirche; in den 80. und 90. Jahren des vorigen Jahrhunderts war die Kapelle aus räumlichen Gründen um ein Gewölbefeld gekürzt worden, so dass die untersuchte Fläche /etwas über 60 m²/ eigentlich im südlichen Teil des Grundrisses der ursprünglichen ungekürzten Kapelle lag. Bei der Grabung hat sich ergeben, dass das Souterrain der Kapelle zu funerealischen Zwecken diente. Man hat zwei Krypten mit einem schmalen Gang inmitten dieser abgedeckt. Unter dem Niveau der Krypten fand man im intakten Terrain keine Reste des gesuchten Steinwalles und es ist ersichtlich, dass die vorgotische Befestigung mit den Türmchen in östlicher Richtung nicht fortsetzte. Aus der Situation war zu ersehen, dass von dem erwähnten östlichsten Türmchen, welches von der südwestlichen Ecke der Kapelle überdeckt ist, die Wallmauer direkt nach Nor-

den, zu dem zylindrischen Turm fortsetzte, welcher nördlich der Kapelle steht. Der zylindrische Turm, dessen oberer Teil in der Barockzeit zur Kapelle der Hl. Barbara umwandelt wurde, bildete einst zweifellos einen Bestandteil der Befestigung, welche den Raum am Nordrand der Burganhöhe schützte, in dem es möglich ist das eigentliche landesfürstliche Areal zu erblicken, das von der Umgebung durch den Wall mit Türmchen getrennt war. Östlich von hier, im östlichen Teil der Sporenlage befand sich das kirchliche Areal mit der Bischofskirche, die im Jahre 1131 eingeweiht wurde und auf deren Nordseite der Bischofspalast stand, zu dem man nachträglich ein Stockhaus, den sog. Ostflügel und den Kreuzgang angebaut hat. Die beiden letzten Objekte dienten dem Domkapitel, das bei der neuen Bischofskirche vom Olomoucer Bischof Jindřich Zdík im Jahre 1141 errichtet wurde. Ausser der Frage der turmartigen Befestigung brachte die Grabung neue Erkenntnisse, einerseits die Bauart der Kapelle der Hl. Anna, andererseits den frühgotischen Umbau oder Herrichtung der Kathedrale des Hl. Wenzel betreffend.

ZPRÁVA O VÝZKUMU HRADU ROKŠTEJNA, K. Ú. BRTNICE V ROCE 1987 /okr.

Jihlava/

Zdeněk Měřínský, AÚ ČSAV Brno

Sedmá sezóna záchranného archeologického výzkumu hradu Rokštejna byla zahájena 29.VI. 1987 a trvala do 13. IX. 1987. Drobné dokumentační a dokončovací práce byly ještě realizovány ve dnech 19. - 27.IX., 3. - 4.X., 10. - 11.X., 15.X. a 3.XI.1987. Během července a srpna se výzkumu zúčastnilo 5 - 15 brigádníků. Etapa 1987 se v návaznosti na předchozí sezónu 1986 soustředila na pokračování výzkumu v rozpracovaných plochách zasypaného příkopu původního hradu 13. století /obj. 84/ ve střední části nádvoří dolního hradu, dále na prostor kolem věže dolního hradu a přilehlé plochy. Dokončeno bylo sejmutí profilů na nádvoří horního hradu a prozkoumání ploch při jižní stěně horního paláce. Pokračoval výzkum prostory C paláce horního hradu, který byl v podstatě dokončen.

Na rozpracovaných plochách střední části nádvoří dolního hradu se výzkum soustředil na dokončení vybraní zásypových vrstev příkopu obj. 84 ve čtv. 7/8, 8/10 a 9/11. Mezi nejzávažnější zjištění zde náleželo odkrytí vrstvy pod obj. 100 /čtv. 8/9; 8/10/, datované velmi dobře ostruhou s kolečkem do 14. století, a vybraní přilehlého obj. 143. Také ve čtv. 9/11 byla zachycena kúlová jáma obložená vyzděnými kameny /obj. 155/, patrně součást konstrukce mostu do horního hradu v jeho prvé fázi. Vrstva kolem této kúlové jámy je datována ostruhou s bodcem ještě do průběhu pokročilého 13. století. Nejzávažnější poznatky v této části nádvoří dolního hradu přinesl výzkum ve čtv. 7/8, kde byly zjištěny pozůstatky chlebové pece dislokované v jihozápadním rohu srubové budovy kuchyně dolního hradu. Pec byla postavena na zasypaném příkopu kolem jádra hradu 2. poloviny 13. až 1. poloviny 14. století /obj. 84/ a pod ní se nacházela rozsáhlá a místy velmi mocná vrstva ztvrdlého vápna, pocházející patrně ze skládky časově synchronizované s druhou stavební fází z doby markraběte Jana Jinřicha /po roce 1360/.

Nejrozsáhlejší odkryv proběhl západně od věže dolního hradu, kde výzkum pokračoval ve čtv. 11/10, 11/11, 12/10 a 12/11 v preparaci rozsáhlých vyrovnávkových a navážkových vrstev s velmi bohatým obsahem keramiky, zvířecích kostí a železných předmětů. Mimo jiné toto souvrství obsahovalo i architektonický kamenný článek. Složitá stratigrafická situace byla zachycena zejména ve čtv. 12/10 a 12/11. Pravděpodobně souvisí s několika etapami výstavby v prostoru komory G a dolní věže, která bude podrobně sledována v další výzkumné sezóně.

Značná pozornost byla ve výzkumné sezóně 1987 věnována dokončení výzkumných prací v prostoru nádvoří horního hradu, kde byly zlikvidovány a zdokumentovány profily mezi čtv. 3/9 a 3/10 a 3/10 a 3/11. Dokončeny byly dosavadní neprozkoumané plochy na nádvoří ve čtv. 3/13, 4/13, 5/13 a 6/13 podél jižní stěny dolního paláce a některé drobné dokončovací práce ve čtv. 6/13, 6/12 a 6/11, zaměřené na sledování průběhu starší hradební zdi v této části hradu. Důležité poznatky přinesl odkryv obj. 128 a 147 ve čtv. 4/13 a 5/13, které lze interpretovat jako zakotvení nástupní rampy do zvýšeného přízemí paláce horního hradu. Sledován a studován byl též vzájemný vztah západního průběhu starší hradební zdi a na ní vystavěné ohradní zdi horního hradu i vztah starší hradební zdi k jihozápadnímu nároží horního paláce, kde byla přerušena ve čtv. 3/13 jeho základovým zdívkem. Dokončeno bylo i vybraní jímky /obj. 106/ na nádvoří horního hradu ve čtv. 5/12 a 5/13.

PŘEHLED VÝZKUMŮ 1987

Vydává: Archeologický ústav ČSAV v Brně,
sady Osvobození 17/19
Odpovědný redaktor: akademik Josef Poulik
Redaktoři: Dr. Z. Himmelová, Dr. J. Stuchlíková,
Dr. J. Unger
Překlady: Dr. R. Tichý, E. Tichá
Grafická úprava: L. Trávníčková
Na titulním listě: nádoba únětické kultury z Újezda u Brna
Tisk: **PENTA**
Evidenční číslo: ÚVTEI - 73332
Vydáno jako rukopis: 450 kusů - neprodejné